

330. Szendrő, Rakaca-patak

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U?, LT, Sza, Kk

A lelőhely a 27-es főút két oldalán, a főút és a Rakaca-patak találkozásánál egy, a Bódva árteréből enyhén kiemelkedő dombon található. Közepes észlelés mellett, a káposztaültetvényen, az úttól keletre kelta és késő császárkori kerámiát, néhány késő középkori töredéket, vassalakot, obszidiánt, valamint egy őrlőkő töredékét, az úttól nyugatra kizárólag vassalakot találtunk.

CZAJLIK ZOLTÁN

331. Szendrő, Várhegy

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

2000. július 3. és július 28. között folytattuk a Felsővár 1997-ben megkezdett feltárását. Az ásatást a Magyar Nemzeti Múzeum valamint Szendrő Város Önkormányzata finanszírozta.

A DK-i bástya kutatása a helyreállítás megtörténteig szünetel. Rendeztük az 1998-as és 1999-es feltárások területét. Folytattuk a vár K-i oldalán tavaly nyitott kettős szelvény sor feltárását. Zárt leletegyüttesként kiemelendő a 10. szelvényben két szuperpozícióban álló 17. századi szemégtödör, valamint a 19. szelvény három szemégtödörre (16–17. század fordulójától a 17. század végéig). Előkerültek a 17. század közepe táján emelt faépületek agyagba rakott kövekből készített kályhaalapozásai, az alapozás környékén elhelyezkedő omladékrétegből pedig a tűzelőberendezésekhez tartozó, részben másodlagosan felhasznált kályhacsempek. A leletek között változatos kályhacsempe-töredékek, asztali- és főzőedények, a viselet és a fegyverzet kisebb elemei említhetők.

Az ásatáson részt vett Ferenczi László, Halász Ágoston, Dorota Lakomska, Szelekovszky Márta, Szörényi Gábor, Barbara Witkowska egyetemi hallgatók, Czifrák László rajzoló.

TOMKA GÁBOR

332. Szentes, Belváros

(Csongrád megye) Sza, Á, Kö

A város központjában geotermikus hővezeték fektetésére került sor. Ennek kapcsán megfigyeléseket végeztem 2000. július 24–augusztus 22. között annak érdekében, hogy ne menjenek veszendőbe régészeti jelenségek, leletek.

Értékelhető jelenségekre sehol sem bukkantunk, az árkokat túlnyomórészt legújabb kori feltöltésben, bolygatásokban vezették. Régészeti leleteket is csak két esetben észleltem, de mindkét esetben másodlagos helyzetben. Az Erzsébet tér DK-i részén folyami vagy eolikus, de mindenképpen természetes eredetű hordalékból szürke, korongolt, római kori szarmata kerámiatöredékek, valamint Árpád-kori cserépbogrács töredékeit gyűjtötték elő. A Petőfi Sándor utca 6–8. közötti autóbusszbejáróban viszont mintegy 3–4 m hosszan középkori eredetű feltöltést regisztrálhattunk. Planírozásra utaló szürke, ha-

muval kevert humuszos talajban 13–14. századi edény-töredékek, főként tagolt peremű fazekak darabjai mutatkoztak.

A gyűjtött kerámiatöredékeket a szentesi Koszta József Múzeumban helyeztem el.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

333. Szentes, Berek-hát, Farkas-tanya

(Csongrád megye) A?

2000. augusztus–szeptember folyamán több alkalommal is figyelemmel kísértem a lelőhelyen végzett gázvezeték-fektetési munkálatokat. Ezek során mintegy 50 m hosszan eddig még érintetlen régészeti objektumokat, leleteket is megbolygattak. Az árok D-i oldalában négy 1–1,5 m széles gödör sötétszürke, fekete foltja rajzolódott ki (kettő méhkas alakú volt), valamint egy minden bizonnyal Ny-K-i irányítású csontváz lábrésze. A rábontás a kitermelt földtömeg miatt szóba sem jöhetett. Másik két sír csontjai csak a kitermelt földből kerültek elő. Mellékleteket, leleteket nem tudtunk megfigyelni, így csak feltételezhetjük, hogy ezek is a 451-es sz. elkerülő út 1998. évi leletmentő munkálatai során megismert, minden bizonnyal nagy kiterjedésű avar kori temetőhöz tartoztak. Az árok É-i falában egy 2,5 m hosszú sötétszürke beásás mélyedt 1,2 méternyire a sárga, agyagos altalajba.

SZABÓ JÁNOS JÓZSEF

334. Szentes, Kaján, Temető-halom

(Csongrád megye) Á, Kö, Ú

A lelőhelyet 1997-ben a Szentes környékén folyó régészeti topográfiai munkálatok során fedezték fel a JATE BTK Régészeti Tanszékének hallgatói. A Szentestől északra, Kaján határrészben található, környezetéből határozottan kiemelkedő Temető-halmon (más néven Köves-halom) pelyvás soványítású, nagyméretű, Árpád-kori téglákra, faragott mészkőtöredékekre és körülötte több tucat, a rendszeres mezőgazdasági munkák által megbolygatott és elpusztított sírra bukkantak. A lelőhely egy észak-déli irányú homokhát déli végén, annak leginkább kiemelkedő részén, egy háromszögletes pont körül fekszik, Szentes és Nagytőke települések határán. A lelőhelytől nyugatra fekvő szántott táblából egy 1400×800 m kiterjedésű területről nagy mennyiségű, főként Árpád-kori cserépbogrács töredékeket gyűjtöttek. 1998-ban újabb gondosan faragott mészkőtöredékek (bordák, keresztelő medence töredéke) váltak ismertté a Temető-halomról, melyeket a helyi lakosok vittek be a szentesi múzeumba. Mivel a terület továbbra is erősen veszélyeztetett maradt, főként a rendszeres mélyszántások miatt, halaszthatatlanná vált a leletmentő feltárás, melyet a NKÖM támogatott.

A 2000. augusztus 14–szeptember 10. között végzett leletmentő ásatás célja az volt, hogy feltérképezzük a rombolás mértékét és az esetleges további szükséges

munkák nagyságát. A munkát 4×4 m-es szelvények kitérésével kezdtük 20×16 m-es felületen, melyből összesen 300 m²-t tártunk fel. A háromszögelési pont körüli északi szelvények kibontása során, a felső, szántással bolygatott réteg eltávolítása után már az ásatás elején sikerült megtalálni az egykori templom északi alapjának maradványait. A templom alapját kitermelték, az eredeti alapozási árok falai azonban igen jó állapotban megmaradtak. Az alapozási árokba visszatöltődött humuszos törmelék határozottan kirajzolta a templom alapjainak vonalát, mivel az jól elkülönült a szántás által lepusztított humusz alatt magasan jelentkező sárga színű homokos, löszös altalajtól. A feltárás elején a templom keleti felét rejtő szelvényeket bontottuk ki, melyben az északi és déli alap, valamint a félkör alakú szentély alapozását tudtuk megfigyelni, továbbá a szentély körüli sírokat. Az északi fal alapozási árkát 1 m hosszan kitermeltük, majd átvágtuk. E művelet során sikerült megfigyelni az árok eredeti alját is, melyet a megmaradt habarcsfoltok mutattak. A templom falainak alapozása 80 cm-re mélyült a jelenlegi felszín alá, tört kőből és téglából készült. Döngölt agyagalapozás nyomát nem sikerült megfigyelni, miként az eredeti alap maradványait sem. Reményeink szerint az ásatások folytatása során az alapárookban ennek még nyomára bukkanunk. A templom belső terére nyitott szelvényekben újkori beásások gödreit bontottuk ki.

Mivel a templom nyugati felében, a felszínen lévő magassági pont és az alá épített mesterséges kiemelkedés miatt a mezőgazdasági művelés kisebb intenzitású, ezért nem a templom alapjainak további bontását folytattuk, hanem a templom déli oldalán lévő, erősen szántott temető mentéséhez fogtunk. A templom körüli temető 35 sírját tártuk fel, a tönkretett sírok száma becslés szerint több száz lehetett. A sírok és vázmaradványok sűrű sorokban és több rétegben helyezkedtek el, számos szuperpozíciót dokumentáltunk. A sírok között három biztosan téglakeretes volt, épített téglaszerkezettel, további egy sír esetében ez a temetkezési rítus valószínűsíthető. Az egyik téglasírnál kifaragott koponyafülkét találtunk. A téglakeretes sírok közül egyet teljesen kiraboltak, a sír téglalapítményéből mindössze a déli oldal maradt meg. További sírban a két hosszanti oldalon a legalsó téglasort tudtuk megfigyelni, illetve a harmadik téglás sírban több, legalább 3 váz nyomát figyeltük meg, mely alapján családi kriptaként értelmezhető a templom déli falához igen közel épített temetkezés. A téglakeretes sírok temetőbeli elhelyezkedésük alapján biztosan nem a legkorábbi réteghez tartoztak, koruk inkább a 12. sz. második felére, vagy későbbre tehető. A többi vázat ácsolt fakoporsóban temették el, mely jelenség a sírok 80%-ánál megfigyelhető. A homokos altalajban igen nagyméretű koporsódarabok is megmaradtak, melyek tervezett természettudományos vizsgálata sokban segíthet a temető pontosabb kormeghatározásában. A sírokban igen gyakori jelenség volt a sírgödör egy részének faszenes, égett elszíneződése, mely-

nek jó analógiáit ismerjük hasonló korú Árpád-kori temetőkből, a szokás eredete azonban még pontosan nem tisztázott. A K-Ny tájolástól a nyújtott helyzetben fekvő vázak csak kis eltéréseket mutattak. A kezeket több esetben a medencére, illetve a mellkas alsó részére hajtották.

A temető területén szórványként, majd sírokból is előkerült S-végű hajkarikák típusai a kora Árpád-korra keltezhetőek. Előkerült két aranyból készített példányuk is, az egyik bordázott S-véggel. Napvilágra került egy kislány félig feldúlt sírjában egy áttört bronz veretekkel díszített öv. Egy előkelő felnőtt női sírban nemesfém szállal kivarrt párta(?) maradványaira bukkanunk, újján pedig 11. századra keltezhető ezüst pántgyűrű volt. A datálásban a legnagyobb segítséget a pénzek jelentik, melyből négy darab vált ismertté. Kettő a temetőre nyitott szelvénytől délre, szórványként a szántásból került elő, két érme pedig sírból. Az egyik kézre helyezett állapotban, a másik a koponya jobb oldaláról került elő. Az érmék közül három Kálmán dénára, míg a negyedik darab III. István verete.

Az ásatás befejeztével a földterület tulajdonosával és bérlőjével sikerült megegyeznünk, hogy a lelőhely szelvényeinek közvetlen környékét átmenetileg nem művelik a feltárások befejezéséig. A leletek restaurálása időközben elkészült, a megmosott vázak a Szegedi Tudományegyetem Antropológiai Tanszékére kerültek.

Összefoglalva elmondható, hogy egy kora Árpád-kori falusi plébániatemplom és a körülötte lévő temető feltárását kezdtük meg. A történeti forrásokat átvizsgálva egy 1523-as Szentés környékén végzett határjárásban a csanádi káptalan Masegyháza néven leírt egy templomromot Ecsér és Fábiansbestyén között. Ezt a templomot a történészek eddig pontosabb helymeghatározás és régészeti lelet hiányában nem tudták biztosan beazonosítani. A korábbi években a térség egészét érintő régészeti topográfiai munkálatok eredményei alapján úgy vélem, ennek a templomromnak az alapjait sikerült megtalálnunk. A mellékletek és a templom eddig kirajzolódó szerkezete alapján feltételezhető, hogy a település és a templom a tatárjárás során pusztult el, és 1523-ban már csak a templom romjai voltak láthatóak.

A munka folytatása a lelőhely veszélyeztetettsége és jelentősége miatt mindenképpen szükséges.

Konzulens: dr. Szabó János József. Az ásatáson részt vettek: Balogh Judit, Löffler Boglárka, Löffler Zsuzsa, Pap József, Scholtz Róbert, Sóskúti Kornél, Szarka József, Törőcsik István régészhallgatók.

TÜRK ATTILA

335. Szentés, Kórógy-zug, Derekegyházi oldal, Dancsó-tanya

(Csongrád megye) Sza

2000. október 13-án helyszíni szemlén jártam egy helyi lakossal a város határának DK-i részén a Mágocs-ér egyik meanderének külső, Ny-i oldalán lévő lelőhelyen. Azonosítottuk annak a tanyának a helyét, ahol 1945-ben ve-